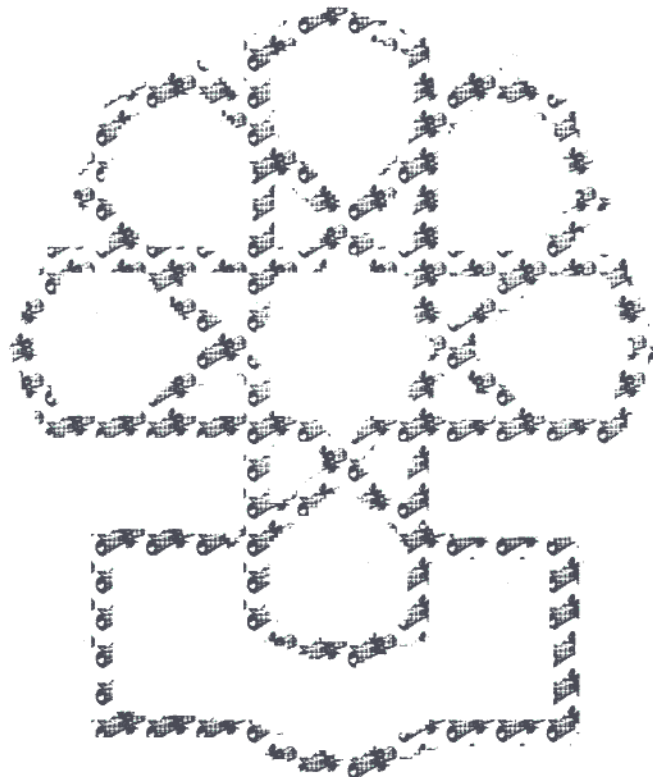

پیرامون سرمایه گذاری خارجی (۶)

جنبه های حقوقی سرمایه گذاری خارجی

معاونت پژوهشی
خرداد ۱۳۷۵

کار: دفتر بررسیهای حقوقی
ویرایش دوم

کتابخانه و واحد اسناد و اطلاع رسانی مجلس شورای اسلامی
شماره: ۴۰۴
تاریخ: ۷/۱۱/۷۵

کد گزارش: ۱۴۰۱۴۳۱

سرمایه‌گذاری خارجی طی دهه‌های اخیر جایگاه مهمی در اقتصاد بین‌الملل پیدا کرده و حجم سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی در جهان با شتاب زیادی در حال افزایش است. به طوری که طی سال ۱۹۹۲ میلادی پنج کشور بزرگ صنعتی (فرانسه، آلمان، ژاپن، انگلستان و آمریکا) به طور کامل ۱۱۳ میلیارد دلار در خارج از مرزهایشان سرمایه‌گذاری نموده‌اند، که بیش از ۵۱ میلیارد دلار آن در کشورهای در حال توسعه سرمایه‌گذاری شده است. موفقترین کشورهای در حال توسعه در جذب سرمایه‌های خارجی طی سال ۱۹۹۲ به ترتیب عبارت بودند از: چین، سنگاپور، مکزیک، مالزی، برزیل، هنگ کنگ، آرژانتین، تایلند، مصر، تایوان، نیجریه، اندونزی، کلمبیا، کره جنوبی، ونزوئلا، فیلیپین، شیلی و تونس. طبق آمار موجود، شش کشور از ۱۰ کشور برتر در این زمینه از قاره آسیا بوده‌اند که در بین آنها، کشور چین عملکرد موفق‌تری داشته است. به طوری که این کشور از نظر جلب سرمایه‌های خارجی در سطح جهان ظرف دو سال، از مرتبه سیزدهم در سال ۱۹۹۱ رتبه دوم در سال ۹۳ رسیده است.^(۱)

این موضوع قابلیت کشورهای آسیایی را در جلب سرمایه‌های خارجی نشان می‌دهد. موفقیت کشورهای در حال توسعه و آسیایی را در این زمینه می‌توان از جنبه‌های مختلف از جمله: اقتصادی، اجرایی، صنعتی بررسی کرده. در مقاله حاضر سعی شده با پرداختن به کلیات جنبه‌های حقوقی سرمایه‌گذاری خارجی با استفاده از مقررات بین‌المللی و داخلی کشورهای جهان، زمینه‌ای برای مطالعات حقوقی در مورد سرمایه‌گذاری خارجی در کشور ما را فراهم سازد.

۱- مقررات بین‌المللی درباره سرمایه‌گذاری خارجی

۱-۱- منابع اصلی

با توسعه سرمایه‌گذاری خارجی در سطح جهان، کشورها به موازات تنظیم مقررات ملی و داخلی، بیش از پیش به تنظیم مقرراتی بین‌المللی به منظور قاعده‌مند نمودن سرمایه‌گذاری خارجی راغب گردیده‌اند. کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه^(۲) را باید اولین گروه از کشورهایی دانست که نیاز به وجود مقررات بین‌المللی ناظر بر سرمایه‌گذاری را احساس کردند. این موضوع معلول حجم بالای سرمایه‌گذاری‌های خارجی این کشورها در یکدیگر بوده است. سازمان مزبور در سال ۱۹۶۱ «مجموعه مقررات آزادسازی نقل و انتقال سرمایه و عملیات جاری نامحسوس»^(۳) را به تصویب رسانید. در سال ۱۹۷۶ کشورهای عضو این سازمان مجدداً به وضع مجموعه‌ای از مقررات تحت عنوان «بیانیه OECD پیرامون سرمایه‌گذاری بین‌المللی و مؤسسات اقتصادی چند ملیتی»^(۴) مبادرت ورزیدند. بیانیه مزبور از پنج بخش اصلی تشکیل یافته که به علت مفصل بودن مقررات مندرج در آن که ذکر آنها از حوصله

1- Division Transnational Corporations and Investment, UNCTAD, World Investment Corporation, Report, 1994, Transnational Employment and the Workplace, (New York: U.N. 1994), P.P.12, 14, 68

2- Organization for Economic Cooperation and Development (OECD).

3- The Code of Liberalization of Capital Movements and Current Invisible Operations

4- The OECD Declaration of International Investment and Multinational Enterprises

مقاله حاضر خارج است، صرفاً به عناوین بخشهای مزبور به شرح زیر بسنده می‌گردد:

الف- رهنمودها در مورد مؤسسات اقتصادی چند ملیتی،

ب- رفتار ملی،

ج- مشوقها و ضد مشوقهای سرمایه گذاری بین المللی،

د- آیین مشاوره.

فعاليتها برای وضع مقررات بین المللی درباره سرمایه گذاریهای بین المللی داخل سازمان ملل متحد نیز طی سه دهه گذشته در جریان بوده است. حاصل این دسته از فعاليتها در «منشور حقوق و تکالیف اقتصادی حکومتها»^(۱) مصوب اجلاس ۱۲ دسامبر ۱۹۷۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، منعکس است. منشور مزبور در زمره مصوبات مهم اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد محسوب و از ۳۴ ماده تشکیل شده است. بند دوم از ماده دو این منشور به موضوع سرمایه گذاری خارجی پرداخته که حاکی از عنایت خاص سازمان مزبور در این زمینه می باشد. این بند به مسأله شرکتهای چند ملیتی، اصل رفتار ملی و نحوه پرداخت غرامت بابت سلب مالکیت سرمایه گذاری خارجی اشاره دارد.^(۲)

موضوع سرمایه گذاری خارجی یکی از موضوعات مورد توجه بانک جهانی ترمیم و توسعه^(۳) نیز بوده است. حاصل یکی از اقدامات بانک مزبور در این زمینه، تصویب «کنوانسیون حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه گذاری بین دولتها و اتباع سایر دولتها»^(۴) بوده که از سال ۱۹۶۶ لازم الاجرا گردیده است.^(۵) در جریان آخرین دور مذاکرات پیرامون اصلاح و تکمیل مقررات «گات»^(۶)، که به «دور اورگوئه»^(۷) شهرت یافته، موضوعات مربوط به سرمایه گذاری خارجی نیز مورد توجه خاص قرار گرفت که نتیجه این سلسله مذاکرات تصویب چند موافقتنامه در این زمینه، به عنوان اسناد سازمان تجارت جهانی^(۸) است. موافقتنامه های مزبور عبارتند از:

الف- موافقتنامه در مورد اقدامات سرمایه گذاری مرتبط با تجارت^(۹)،

ب- موافقتنامه عمومی تجارت خدمات^(۱۰)،

ج- موافقتنامه عمومی در مورد جنبه های مرتبط با تجارت حقوق دارایی فکری^(۱۱).

همانگونه که بعداً اشاره می شود سرمایه گذاریهای خارجی تأثیر مهمی در زمینه اشتغال و روابط اجتماعی داشته، که به همین دلیل، سازمان جهانی کار^(۱۲) نیز خود را در این مقوله ذی نفع دانسته و فعاليتهاي مستمری در تنظیم و تصویب مقررات ناظر بر روابط اجتماعی و کارگری ناشی از سرمایه گذاریهای خارجی، صورت داده است. یکی از این اقدامات تصویب «اصول مربوط به مؤسسات اقتصادی چند ملیتی و

1- Charter of Economic Rights and Duties of States

۲- در خصوص مفاد ماده مزبور حسب مورد در قسمتهای بعدی مقاله بحث خواهد گردید.

3 - International Bank for Reconstruction and Development

4 - Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States

۵- در خصوص مفاد این کنوانسیون به بخش ۶ از این مقاله رجوع نمایند.

6 - General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)

7 - Uruguay Round

8 - The World Trade Organization (WTO)

9 - The Agreement on Trade- Related Investment Measures (TRIM)

10 - The General Agreement on Trade in Services (GATS)

11 - The General Agreement on Trade- Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)

12 - International Labor Organization (ILO)

سیاست اجتماعی»^(۱) در سال ۱۹۷۷ می‌باشد.

به موازات تصویب مقررات بین‌المللی در زمینه سرمایه‌گذاریهای بین‌المللی، بسیاری از کشورهای جهان که عمدتاً جزء کشورهای توسعه یافته و صنعتی محسوب می‌گردند، تمایل زیادی به انعقاد موافقتنامه‌های دو جانبه در مورد سرمایه‌گذاری خارجی از خود نشان داده‌اند. طبق آمار منتشره توسط «واحد شرکتهای فرار ملیتی و سرمایه‌گذاری»^(۲) کنفرانس تجارت و توسعه ملل متحد (آنکتاد)، تا ژانویه ۱۹۹۴ حدود ۵۷۰ مورد موافقتنامه دو جانبه سرمایه‌گذاری توسط ۲۴ کشور توسعه یافته منعقد گردیده است. از این تعداد، جمهوری آلمان با ۸۹ موافقتنامه، سوئیس با ۶۲ موافقتنامه و انگلستان با ۵۹ موافقتنامه فعالترین کشورها در این زمینه بوده‌اند. بر اساس همین آمار، طی سال ۱۹۹۳، کشورهای اروپای مرکزی و شرقی با انعقاد ۲۸ موافقتنامه بیشترین تعداد موافقتنامه سرمایه‌گذاری را با ۲۴ کشور توسعه یافته به امضا رسانده‌اند و کشورهای آسیای غربی با دو موافقتنامه کمترین تعداد (حتی پس از آفریقا) داشته‌اند^(۳).

۱-۲- موضوع سلب مالکیت^(۴) و ملی کردن^(۵)

سلب مالکیت و ملی کردن، دو موضوع مهم و بحث‌انگیز در سرمایه‌گذاریهای خارجی بوده و سرمایه‌گذاران خارجی بر روشن شدن موضع دولتها در این ارتباط قبل از سرمایه‌گذاری تأکید زیادی می‌ورزند. یکی از مهمترین مستندات بین‌المللی موجود در این زمینه، قطعنامه شماره (XVII) ۱۸۵۳ مجمع عمومی سازمان ملل متحد بوده که در سال ۱۹۶۲ به تصویب رسیده و «قطعنامه مجمع عمومی در مورد حاکمیت دائمی بر منابع طبیعی»^(۶) نام گرفته است.

در بند چهار این قطعنامه آمده است:

«ملی کردن، سلب مالکیت یا مصادره باید براساس زمینه‌ها یا دلایل خدمات عمومی، امنیت یا منافع ملی که از منافع صرفاً فردی و خصوصی اعم از داخلی و خارجی فراتر می‌رود، صورت گیرد. در این موارد به مالک مطابق با قواعد لازم‌الاجرای دولتی که این تدابیر را در اعمال حق حاکمیت خود و مطابق با حقوق بین‌الملل اتخاذ می‌نماید، غرامت متناسب پرداخت خواهد شد...»^(۷)

منشور حقوق و تکالیف اقتصادی حکومتها (مصوب ۱۹۷۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد) نیز به این موضوع توجه نموده و بند ۲-ج، از ماده دوم راه آن اختصاص داده است. در بخشی از این بند آمده است: «به منظور ملی کردن، سلب مالکیت یا انتقال مالکیت اموال خارجی، که در این حالت غرامت متناسب، باید توسط حکومت اتخاذکننده این تدابیر پرداخت گردد، قوانین و مقررات مربوط به آن و کل اوضاع و احوالی که حکومت غالب تلقی می‌نماید، مورد ملاحظه قرار خواهد گرفت...»^(۸)

۱-۳- مرجع رسیدگی و حل اختلافهای ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی

نظر به اینکه در سرمایه‌گذاریهای خارجی به دلیل وجود عناصر خارجی (اعم از اتباع و اموال

1 - Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy

2 - Division on Transnational Corporations and Investment

3 - **Unctad** Division on Transnational Corporations and Investment. World Investment

Report 1994, Transnational Corporations, Employment and the Workplace, (New York: U.N. 1994), P.279

4- Expropriation

5- Nationalization

6- General Assembly Resolution on Permanent Sovereignty Over Natural Resources

7- Brownlie, Ian, **Basic Document on International Law**, Oxford: Clarendon Press, 1983-1968, P. 233.

8- Brownlie, OP.Cit. P.240

خارجی)، رسیدگی به اختلافات از حساسیت بیشتری نسبت به قراردادهای داخلی برخوردار است، تعیین مرجع رسیدگی و حل اختلافات در قراردادهای سرمایه‌گذاری خارجی به دقت و توجه خاصی نیاز دارد. مهمترین موضوعی که ممکن است در مورد سرمایه‌گذاریهای خارجی پدید آید، در ارتباط با غرامت بابت سلب مالکیت یا ملی کردن سرمایه خارجی است. در این ارتباط منشور حقوق و تکالیف اقتصادی حکومتها در بخشی از بند ۲-ج، ماده دو خود مقرر می‌دارد:

«... در هر حالت چنانچه موضوع غرامت منجر به بروز اختلاف گردد، باید به موجب قوانین داخلی کشور ملی‌کننده و توسط دادگاههای آن رفع شود، مگر این که با توافق متقابل و آزادانه همه کشورهای ذیربط، سایر روشهای مسالمت‌آمیز دیگر بر مبنای تساوی حاکمیت دولتها و مطابق با اصل (حق) آزادانه انتخاب روش (حل اختلاف) اتخاذ گردد».^(۱)

بنابراین به موجب این سند مهم بین‌المللی، دادگاههای کشور دریافت‌کننده سرمایه خارجی، مرجع صلاحیتدار برای رسیدگی به دعاوی ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی هستند.

همانگونه که در این منشور نیز اشاره گردیده، طرفین از این اختیار برخوردارند که با توافق متقابل، موضوع اختلاف را به داوری ارجاع دهند. برای تأمین این نیاز سرمایه‌گذاریهای بین‌المللی، بانک جهانی از سال ۱۹۶۲ فعالیت گسترده‌ای آغاز نمود که حاصل آن تصویب «کنوانسیون حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری بین دولتها و اتباع سایر دولتها»^(۲) بوده که در حال حاضر بیش از ۷۰ کشور عضو بانک جهانی به آن ملحق گردیده‌اند. به موجب این کنوانسیون که به «کنوانسیون واشنگتن ۱۹۶۶» نیز شهرت دارد، مرکزی به منظور کمک به مصالحه و داوری بین دولتهای عضو کنوانسیون و اتباع سایر دولتهای عضو تشکیل گردیده که «مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری»^(۳) نام گرفته است.

این مرکز تنها در صورتی دارای صلاحیت رسیدگی به اختلاف را داراست که رضایت و قبول طرفین کتباً به مرکز اعلام شده و موضوع اختلاف «حقوقی و مستقیماً ناشی از سرمایه‌گذاری» باشد. از نظر صلاحیت طرفهای مورد اختلاف به موجب کنوانسیون، فقط دعاوی مطروحه توسط یکی از دولتهای عضو کنوانسیون یا نماینده یا تشکیلات وابسته به آن علیه یکی از اتباع دولتهای دیگر عضو اعم از حقیقی یا حقوقی و یا بالعکس (اتباع علیه دولتها) قابل رسیدگی در مرکز مزبور می‌باشد.^(۴)

یکی از موضوعات کار دیوان بین‌المللی که در سال ۱۹۸۱ میلادی به منظور حل اختلاف اتباع ایران علیه دولت آمریکا و نیز اتباع آمریکا علیه دولت ایران بر اساس توافق دولت مزبور در شهر لاهه تشکیل گردید، رسیدگی به اختلاف ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی به داوری بود، که آرای این دیوان، منابع غنی در حقوق بین‌المللی ایجاد نموده است.

بعضی از کشورها، خصوصاً کشورهای آمریکای لاتین در قراردادهای سرمایه‌گذاری خارجی، شرطی که به شرط «کالو»^(۵) شهرت یافته، درج نموده که بر اساس آن خارجیانی در ضمن قرارداد و حق توسل به دولتهای متبوع خویش در صورت بروز اختلاف آن را از خود سلب می‌کردند. شرط کالو مورد

1- Brownlie, Op.Cit. p.240

۲- برای بحث تحلیلی درباره این موضوع رجوع کنید به: مرتضی نصیری: حقوق چند ملیتی، تهران، نشر دانش امروز، ۱۳۷۰، فصل هفتم، مراجع حل اختلاف در روابط بین‌المللی و مسأله صلاحیت بین‌المللی.

3- International Centre For Settlement Of Investment Disputes

۴- رجوع کنید به متن کامل کنوانسیون مندرج در مجله حقوقی، شماره ششم، تابستان و پاییز ۱۳۶۵.

5- Calvo

ایراد محاکم بین‌المللی واقع گردیده است.^(۱)

۴-۱- مقررات بین‌المللی ویژه شرکت‌های چند ملیتی

در اکثر آثار مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی، موضوع شرکت‌های چند ملیتی نیز با توجه خاصی مورد مطالعه قرار گرفته است. یکی از دلایل این موضوع، نقش مهم شرکت‌های چند ملیتی در سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی است. طبق آمار منتشره توسط واحد «شرکت‌های فراملیتی و سرمایه‌گذاری» وابسته به انکتاد، تا سال ۱۹۹۲ میلادی، بیش از ۳۷ هزار شرکت چند ملیتی در جهان وجود داشته است. طبق همین آمار، بیش از ۲۰۶ هزار واحد اقتصادی در سراسر جهان نیز تحت کنترل شرکت‌های چند ملیتی قرار داشته‌اند.

بیشترین تعداد شرکت‌های چند ملیتی با رقم ۳۴ هزار شرکت متعلق به کشورهای توسعه یافته است. بعد از این گروه، کشورهای در حال توسعه با حدود سه هزار شرکت قرار دارند. کشورهای اروپای شرقی و شوروی سابق که اصطلاحاً کشورهای دارای «اقتصاد در حال گذر» نامیده می‌شوند، به طور کل پذیرای ۴۰۰ شرکت چند ملیتی به عنوان «شرکت مادر»^(۲) در خود بوده‌اند.^(۳)

این شرکت‌ها با در اختیار داشتن سهم عظیمی از کل سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی، نقش اقتصادی مهمی در جهان ایفا نموده‌اند. لذا مطالعه این پدیده در قالب مطالعات در زمینه سرمایه‌گذاری بین‌المللی ضرورت می‌یابد.

شرکت‌های چند ملیتی نه تنها از نظر اقتصادی بلکه از جنبه سیاسی نیز حائز اهمیت می‌باشد. همان‌گونه که اشاره گردید شرکت‌های چند ملیتی عمدتاً در کشورهای توسعه یافته و غربی مستقر می‌باشند، آمار زیر صد شرکت چند ملیتی برتر جهان را در کشورهای مادر نشان می‌دهد:^(۴)

الف - کشور آمریکا:	۲۹ شرکت
ب - کشور ژاپن:	۱۶ شرکت
ج - کشور فرانسه:	۱۲ شرکت
د - کشور آلمان:	۹ شرکت
ه - کشور انگلستان:	۹ شرکت
و - کشور سوئیس:	۶ شرکت
ز - کشور سوئد:	۴ شرکت
ح - کشور هلند:	۴ شرکت ^(۵)
ط - کشور کانادا:	۳ شرکت
ی - کشور ایتالیا:	۲ شرکت
ک - کشور بلژیک:	۲ شرکت
ل - سایر کشورها:	۴ شرکت

1- Wallace. Rebecca M.M. **International Law** (London: Sweet and Maxwell, 1986).p.168.

2 - Parent Corporations

3 - Ibid.p.4

4 - Ibid.p.8

۵- با احتساب ۲ شرکت چند ملیتی که مشترکاً در هلند و انگلستان مستقر می‌باشند.

استقرار شرکتهای بزرگ چند ملیتی در کشورهای غربی، موجب جهت‌گیریهای سیاسی آنان شده، که بعضاً موجب دخالت مستقیم آنان در امور سیاسی کشورهای سرمایه‌پذیر گردیده است. به عنوان نمونه اتهام شرکت بین‌المللی تلفن و تلگراف^(۱) در فعالیت علیه دولت آلمند در شیلی که منجر به سقوط دولت وی گردید، در محافل رسمی مطرح شده است^(۲). نیز بعضی از شرکتهای بزرگ آمریکایی به پرداخت رشوه به مقامات محلی کشورهای خارجی برای اعمال نظر در برقراری مقرراتی به نفع شرکت مزبور رسماً متهم گردیده‌اند^(۳).

با توجه به ملاحظات فوق، اکثر کشورهای جهان علاقه زیادی نسبت به فعالیت بین‌المللی به منظور قانونمند شدن فعالیت شرکتهای چند ملیتی از خود نشان داده‌اند. در راستای این تلاشها، شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد، با صدور قطعنامه‌ای در دوم ژوئیه ۱۹۷۲، به دبیر کل این سازمان مأموریت داد که از گروهی از متخصصین برجسته دعوت نماید تا نقش شرکتهای چند ملیتی را در روند توسعه اقتصادی و نیز دخالت این شرکتها را در روابط بین‌المللی مورد مطالعه قرار دهند توصیه‌هایی در مورد اقدامات بین‌المللی ارائه نمایند^(۴). به دنبال تصویب قطعنامه مزبور، ۲۰ نفر از کارشناسان برجسته حقوق و اقتصاد بین‌الملل فعالیت مطالعاتی خویش را آغاز نموده که یکی از نتایج مطالعات آنها تشکیل مرکز شرکتهای فراملیتی سازمان ملل متحد^(۵) است.

شرکتهای چند ملیتی با عناوین مختلفی در جهان فعالیت دارند، که مشهورترین این عناوین عبارتند از:

الف - مؤسسات اقتصادی چند ملیتی^(۶)

ب - شرکتهای فراملیتی^(۷)

ج - گروه مشترک بین‌المللی^(۸)

د - مؤسسه اقتصادی جهان^(۹)

مشکل بتوان برای شرکتهای چند ملیتی تعریفی جامع و مانع در نظر گرفت. آقای دکتر نصیری

تعریف زیر را منطبق با نظریات کارشناسان سازمان ملل متحد دانسته‌اند:

«شرکت چند ملیتی شرکتی است که به منظور گسترش فعالیت خود، سراسر جهان و سرمایه‌گذاری در قطبهای صنعتی کشورهای رو به رشد و استفاده از امکانات این قبیل کشورها، در کشورهای مختلف و متعدد اقدام به تأسیس یک شرکت فرعی (یعنی شرکتی که قسمت اعظم سهامش متعلق به شرکت اصلی است) می‌نماید. بنابراین در شرکتهای چند ملیتی با یک شرکت مادر (شرکت اصلی) که تابعیت کشور محل ثبت خود را داراست و چندین شرکت فرعی که این شرکتهای فرعی نیز هرکدام تابعیت کشور محل ثبت

1 - International Telephone and Telegraph Corporation (ITT)

۲- رجوع کنید به استماعات در مورد شرکتهای چند ملیتی و سیاست خارجی ایالات متحده، کمیته روابط خارجی مجلس سنای آمریکا، اولین اجلاس طی سال ۱۹۷۳ میلادی.

۳- به عنوان نمونه، رجوع کنید به استماعات کمیته بانکداری، مسکن و امور شهری مجلس سنای ایالات متحده پیرامون اتهامات شرکت Lockheed Aircraft مبنی بر پرداخت رشوه به مقامات دولتهای خارجی مطرح شده در اولین اجلاس سال ۱۹۷۵.

2 - Jackson, John.H., Davey William J., Legal Problems of International Economic Relations, Cases, Materials and Text

(St.Paul:West Publishing co 1986).P.1048

۴- مرتضی نصیری، منبع پیشین، ص ۱۴۴-۱۴۵.

5 - United Nations Centre on Transnational Corporations

6 - Multinational Enterprises

7- Transnational Corporations

8- International Corporate Group

9- World Wide Enterprise

خود را خواهند داشت، مواجه هستیم. شرکت اصلی به لحاظ مشکلات و دلایل اقتصادی و حقوقی و مالیاتی به جای افتتاح شعب مختلف در سراسر جهان اقدام به تشکیل شرکتهای فرعی می نماید. هر یک از شرکتهای فرعی در واقع فقط یک تابعیت دارند (محل ثبت)، ولی به لحاظ این که شرکت اصلی دارنده سهام شرکتهای فرعی محسوب می گردد، مجموعه این سازمان حقوقی (شرکتهای گوناگون) چند ملیتی محسوب می شود. به عبارت دیگر، شرکتهای چند ملیتی هستند که به لحاظ داشتن شرکتهای فرعی در کشورهای مختلف و یا به لحاظ تابعیتهای گوناگون سهامداران و اعضای هیأت مدیره خود چند ملیتی تلقی می شوند. این شرکتها از یک طرف مجری نظریات اقتصادی و مدیریت متمرکز شرکت اصلی و از طرف دیگر، دارای تابعیت کشور محل ثبت خود خواهند بود»^(۱). مزایایی برای شرکتهای چند ملیتی در عرصه اقتصاد جهانی بر شمرده اند که مهمترین آنها عبارتند از:

الف - دارا بودن سرمایه کافی برای سرمایه گذاریهای بزرگ و یا امکان دسترسی آسانتر به منابع پولی داخلی و بین المللی به منظور اخذ اعتبار،

ب - دارا بودن مدیریت معتبر برای اداره فعالیت اقتصادی،

ج - دارا بودن شبکه عظیم توزیع محصولات در جهان،

د - دارا بودن تکنولوژی پیشرفته و یا قدرت مالی خرید آن.

در مقابل مزایا، نکاتی همیشه موجب نگرانی کشورهای سرمایه پذیر در معامله با شرکتهای چند ملیتی گردیده که مهمترین آنها عبارتند از:^(۲)

الف - نگرانی از این که شرکتهای چند ملیتی در قبال سود هنگفتی که از سرمایه گذاری در کشوری تحصیل می نمایند، منفعت کمی برای آن کشور باقی بگذارند. این موضوع به ویژه در مورد بهره برداری بی رویه از منابع طبیعی، جذب نیروهای متخصص محلی که در نهایت به فرار مغزها منجر می گردد، آلودگی محیط زیست و بهره کشی از نیروی کار ارزان صادق است.

ب - نگرانی از ایجاد وابستگی اقتصادی کشور به مؤسسات خارجی که عمدتاً در کشورهای غربی مستقرند.

ج - نگرانی از تبدیل شدن شرکتهای فرعی وابسته به شرکتهای چند ملیتی به صورت ابزاری برای اعمال فشارهای سیاسی بر دولتهای محلی.

د - نگرانی از این که در تصمیمات شرکتهای چند ملیتی در مورد نحوه فعالیت اقتصادی در کشور صرفاً نفع شرکتها در نظر گرفته شود و نه نفع عمومی کشورها.^(۳) همین بیم و امیدها، تدوین و تصویب بین المللی متعددی در زمینه شرکتهای چند ملیتی را منجر گردیده است.

همانگونه که اشاره شد، بخش اول «رهنمودهای سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه در زمینه سرمایه گذاریهای بین المللی و مؤسسات اقتصادی چند ملیتی» به شرکتهای چند ملیتی اختصاص یافته و مقررات دقیقی برای فعالیت این گونه شرکتها در نظر گرفته است، که عبارتند از:

الف - افشای اطلاعات: شرکتهای چند ملیتی موظف گردیده اند که اطلاعات حقیقی در خصوص ماهیت شرکت، و همچنین حداقل سالی یک بار بیان مالی خود را منتشر سازند. مهمترین اطلاعاتی که باید

۱- همان، ص ۱۴۵-۱۴۶.

۲- بل سوزی و دیگران شرکتهای چند ملیتی، ترجمه سهراب بهداد، تهران: انتشارات علمی دانشگاه صنعتی شریف، ۱۳۵۸ ص ۴۴.

۳- همان، ص ۵۲-۵۳.

انتشار عمومی باید عبارتند از: ساختار تشکیلاتی شرکت، منطقه جغرافیایی فعالیت شرکت، آمار فروش منطقه‌ای شرکت، سرمایه‌گذارهای جدید منطقه‌ای شرکت، بیانیه‌ای در مورد منابع مالی و موارد مصرف آن، متوسط تعداد کارکنان هر منطقه جغرافیایی، هزینه‌های مصرفی برای تحقیق و توسعه، سیاستهای متخذه در زمینه قیمت‌گذاریهای درون‌گروهی و سیاستهای مالی.

ب- رقابت: شرکتها موظف به رعایت قوانین ملی رقابت و تجارت منصفانه گردیده‌اند. لازم به توضیح است که همه کشورهای صنعتی دارای قوانین دقیق و جامعی برای تنظیم روابط اقتصادی و بازرگانی بوده که معمولاً تحت عناوینی از جمله: قانون تجارت منصفانه، قانون رویه‌های تجاری محدودکننده، قانون قیمت‌های فروش مجدد، قانون رقابت، قانون حمایت از مصرف‌کننده و قانون کنترل رویه‌های تبعیضی در قیمت‌گذاری مطرح می‌شوند.

ج- امور مالی: شرکتها موظف گردیده‌اند به اداره امور مالی و بازرگانی مربوط به فعالیت‌هایشان، موضوع تراز پرداختها و سیاستهای اعتبار کشورهایایی که در آنها فعالیت می‌کنند توجه نمایند.

د- مالیات: شرکتها به همکاری با مأمورین مالیاتی برای رسیدگی به امور مالیاتی شرکتها موظف گردیده‌اند.

ه- روابط کاری و صنعتی: شرکتها به فعالیت در چارچوب قوانین، مقررات و رویه‌های متداول روابط کاری حاکم بر کشورهای محل فعالیت، موظف گردیده‌اند.

و- علم و تکنولوژی: شرکتها موظف به رعایت حقوق ناشی از دارایی فکری و صنعتی گردیده‌اند.

بند ۲- ب، از ماده ۲- منشور حقوق و تکالیف اقتصادی کشورها

به کشورها حق داده شده است تا نسبت به وضع مقررات و نظارت بر فعالیتهای شرکتها فرامیتهای در چارچوب صلاحیت قضایی خویش اقدام نمایند و به منظور تضمین انطباق فعالیتهای این شرکتها با قوانین و مقررات و سیاستهای اقتصادی و اجتماعی کشور، تدابیری اتخاذ نمایند. به موجب این بند شرکتها فرامیتهای ملیتی نباید در امور داخلی کشورها مداخله نمایند.^(۱)

۲- مقررات داخلی کشورها در مورد سرمایه‌گذاری خارجی

۲-۱- اصل رفتار ملی^(۲)

اصل رفتار ملی از اصول پذیرفته شده در حقوق اقتصادی بین‌المللی است که در مقررات مهم بین‌المللی از جمله مقررات مربوط به سازمان تجارت جهانی بر آن تصریح شده است. بخش دوم از «بیانیه کشورهای عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه پیرامون سرمایه‌گذاری بین‌المللی و مؤسسات اقتصادی چند ملیتی» به رفتار ملی اختصاص یافته است و در قسمتی از آن آمده است:

«کشورهای عضو باید منطبق با نیازهایشان برای تأمین نظم عمومی،^(۳) به منظور حمایت از منافع اساسی امنیتی و تحقق تعهدات مربوط به صلح و امنیت بین‌الملل، با مؤسسات اقتصادی فعال در

1- Brownlie, Ian, Basic Documents on International Law, Oxford: Clarendon Press, 1983. P.68

2 - National Treatment

3- Public Order

قلمروهایشان و در تملک یا کنترل مستقیم یا غیر مستقیم اتباع یک کشور دیگر عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه^(۱) به موجب قوانین، مقررات و رویه‌های اجرایشان هم جهت با حقوق بین‌الملل و نه با مطلوبیت کمتر در اوضاع مشابه نسبت به مؤسسات اقتصادی داخلی رفتار نماید.»

همانگونه که در این بیانیه اشاره شده، اصل رفتار ملی استثنائی با توجه مصالح منی کشورها قابل اعمال است.

بند ۲-الف، از ماده دوم منشور حقوق و تکالیف اقتصادی حکومتها نیز به این موضوع صراحت دارد: «کشورها برای وضع مقررات و اعمال اقتدار بر سرمایه‌گذاری خارجی داخل صلاحیت قضایی ملی منطبق با قوانین و مقررات و هماهنگ با اهداف و اولویتهای ملی، دارای حق می‌باشند: هیچ کشوری ملزم به اعطای رفتاری ترجیحی در مورد سرمایه‌گذاری خارجی نخواهد بود.»

مقررات مزبور، قوانین داخلی را در مورد سرمایه‌گذاری خارجی صلاحیتدار دانسته است.

به طور کلی استثنائات وارده بر اصل رفتارهای ملی کشورها در قبال سرمایه‌گذاریهای خارجی را

می‌توان به دو گروه تقسیم نمود:

الف- محدودیتها^(۲)

ب- مشوقها^(۳)

۲-۲- مقررات محدودکننده

محورهای اصلی محدودیتهای قانونی در زمینه سرمایه‌گذاریهای خارجی عبارتند از:

۲-۲-۱- نحوه ورود و فعالیت سرمایه

امروزه دیگر ممنوعیت مطلق ورود سرمایه خارجی در هیچ کشوری مشاهده نمی‌گردد. حتی کشورهای دارای اقتصاد سوسیالیستی نیز در عمل و رسماً موضوع جلب سرمایه‌های خارجی را پذیرفته‌اند. به عنوان نمونه، گورباچف در تاریخ ۲۶ اکتبر ۱۹۹۰ و در دوران ریاست بر اتحاد جماهیر شوروی سابق، فرمانی در مورد جواز سرمایه‌گذاری خارجی به صورت ۱۰۰ درصد در این کشور صادر نمود.^(۴) کشور چین نیز یکی از موفقترین کشورها در جلب سرمایه خارجی است به طوری که طی سال ۱۹۹۳ از نظر میزان جلب سرمایه‌های خارجی، بعد از کشور آمریکا، در جهان مقام دوم را به دست آورده است.^(۵)

اگرچه کلیه کشورهای جهان ورود سرمایه‌های خارجی را در اصل پذیرفته‌اند، ولی حتی کشورهای صنعتی و دارای اقتصاد آزاد غربی محدودیتهایی در نحوه ورود آن قائل شده‌اند. به عنوان نمونه کشور آمریکا برای سرمایه‌گذاری خارجی در زمینه‌های زیر محدودیتهایی اعمال نموده است: رادیو، خدمات پست و تلفن، حمل و نقل هوایی، حمل و نقل دریایی، ماهیگیری و تهیه فرآورده‌های دریایی و معدن. دولت ژاپن در مورد سرمایه‌گذاری خارجی محدودیتهایی در مورد فعالیتهای زیر اعمال کرده است: بیمه، رادیو، خدمات تلفن و پست، راه‌آهن، حمل و نقل دریایی، حمل و نقل هوایی، معدن ماهیگیری و تهیه فرآورده‌های

1- OECD Member

2 - Restrictions

3 - Incentives

4- United Nations Centre on Transnational Corporations, The Challenge of Free Economic and Eastern Europe. (New York: Zones in Central United Nations, 1991), P. IV

5- UNCTAD, OP.Cit. P. 68

دریایی و خدمات عمومی (شامل نیرو، آب، گاز و برق). محدودیتهای کشور آلمان در این زمینه به رادیو، خدمات پست و تلفن، حمل و نقل دریایی و هوایی محدود گردیده است. در کشور ترکیه نیز، حمل و نقل هوایی و دریایی، ماهیگیری و تهیه محصولات دریایی، جهانگردی محدود و در مورد بانکداری و بیمه محدودیت مشروط به رفتار متقابل گردیده است.^(۱) در کره جنوبی، فعالیت سرمایه گذاران خارجی در زمینه‌های معدن، ماهیگیری و تملک اموال غیر منقول محدود گردیده است، و در کشور استرالیا، سرمایه گذاری خارجی در زمینه بانکداری مطلقاً ممنوع بوده و در مورد رادیو و تلویزیون، نفت و گاز و معادن مقررات خاصی حاکم می‌باشد. در کشور اندونزی، صنایع نظامی، خدمات عمومی از قبیل، تلفن، کشتیرانی، هواپیمایی، تأسیسات آب آشامیدنی، راه آهن، نیروگاه اتمی و مطبوعات برای فعالیت سرمایه گذاران خارجی محدود یا ممنوع شده است.^(۲)

۲-۲-۲- میزان مالکیت سرمایه توسط خارجیان

کشورها با توجه به مقتضیاتشان بعضاً محدودیتهایی در زمینه درصد مالکیت سرمایه توسط خارجیان اعمال می‌نمایند. رشته‌های فعالیت در زمینه‌های بانکداری، معادن، رسانه‌های عمومی و ارتباطات جمعی معمولاً در کشورهای در حال توسعه از شمول اجازه صدور سرمایه گذاری توسط خارجیان مستثنی می‌گردند.

بعضی از کشورها برای نظارت و کنترل دولت بر صنایع و خدمات استراتژیک، درصدی از سهام را در اختیار دولت باقی نگه داشته یا تریبی اتخاذ می‌کنند که همیشه نماینده‌ای از دولت در هیأت مدیره شرکت‌های دارای فعالیت استراتژیک حاضر باشد. به عنوان نمونه طبق مقررات کشور استرالیا، سرمایه گذاری خارجی بیش از ۱۵ درصد در رادیو و تلویزیون ممنوع شده است. به موجب دستورالعمل قانون سرمایه گذاری خارجی ترکیه مصوب ژانویه ۱۹۸۰، مشارکت سرمایه خارجی نباید کمتر از ۱۰ درصد و بیش از ۴۹ درصد باشد.^(۳)

یکی از شیوه‌های اعمال محدودیت در میزان سرمایه گذرای خارجی که به ویژه توسط کشورهای عضو پیمان «آندین»^(۴) به عنوان بخشی از پیمان در مورد سیاست مشترک در قبال سرمایه گذاری مستقیم خارجی اجرا می‌شده، مقررات «حذف تدریجی»^(۵) نام گرفته است. به موجب این مقررات، سرمایه گذاری خارجی ملزم به انتقال سرمایه به اتباع داخلی طی یک دوره زمانی (معمولاً بین ۱۰ تا ۱۵ سال) بود. با تغییر مقررات پیمان آندین، مقررات حذف تدریجی نیز ملغی گردید.

۲-۲-۳- صدور مجوز سرمایه گذاری خارجی

به موازات محدودیتهایی که ذکر شد، اغلب کشورهای در حال توسعه، مرجعی را برای بررسی تقاضاهای سرمایه گذاری خارجی و صدور مجوز فعالیت تعیین نموده‌اند. به عنوان نمونه در اندونزی

1- UNCTAD, OP. Cit. P.295

2- Campbell, Dennis, *Legal Aspects of Doing Business in Asia and the Pacific* (Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991).

3- *Law for Encouragement of Foreign Capital Investment* (Ankara: Union of Chambers of Commerce, Industry, Maritime Commerce and Commodity Exchanges of Turkey, 1984), P.12

4- Andean Pact

5- Fade-Out

«هیأت هماهنگ کننده سرمایه گذارهای ثابت»^(۱) مرجع رسیدگی به تقاضاهای سرمایه گذاری خارجی تعیین گردیده است. همچنین در تایوان، طبق مقررات موجود، تقاضای سرمایه گذاری باید، تسلیم «کمیسیون سرمایه گذاری»^(۲) وابسته به وزارت امور اقتصادی این کشور گردد. در صورت تأیید کمیسیون مزبور سایر مراحل اجرایی طی خواهد شد.^(۳)

به رغم پذیرش اصل رفتار ملی توسط کشورهای صنعتی شاهد اعمال تبعیض و یا برخوردی متفاوت دولتها با شرکتهای خارجی و داخلی می‌باشیم. به عنوان نمونه طبق بررسی به عمل آمده زمینه‌هایی از عدم رعایت اصل رفتار ملی توسط دولتهای عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه وجود داشته است، این زمینه‌ها عبارتند از:

۱- سرمایه گذاری توسط مؤسسات اقتصادی در کنترل خارجی: در تعدادی از کشورهای توسعه یافته محدودیتهایی در زمینه سرمایه گذاری مجدد در بعضی از رشته‌ها خصوصاً منابع طبیعی و خدمات مشاهده می‌شود. در زمینه خدمات بانکی و پولی، کماکان محدودیت بر حوزه فعالیت برای واحدهای تأسیس شده دارای وابستگی خارجی اعمال می‌گردد.

۲- کمکهای رسمی و پرداخت سوبسید: کمتهای رسمی دولتی و پرداخت سوبسید توسط دولتها از جمله مواردی است که شاهد اعمال تبعیض بین شرکتهای داخلی و شرکتهای خارجی فعال در کشورهای عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه می‌باشیم.

۳- مالیات: در عمل رفتار سخت‌گیرانه تری در مورد محاسبه مالیاتی شرکتهای خارجی نسبت به شرکتهای داخلی در این کشورها اعمال می‌گردد.

۴- خریدهای دولتی: دولتها در برگزاری مناقصه‌ها و مزایده‌های دولتی، ترجیح می‌دهند که با یک شرکت داخلی وارد معامله گردند. همچنین ممکن است خریدهای دولتی از منابع خارجی در بعضی از موارد مطلقاً ممنوع گردد.

۵- دسترسی شرکتهای خارجی به اعتبارات داخلی: گاهی برای شرکتهای خارجی تأمین اعتبار از منابع داخلی ممنوع گردیده و ناگزیر به رجوع به منابع خارجی می‌باشند.^(۴)

۲-۳- مقررات تشویقی

نظر به اینکه هدف اصلی کشورها، جلب سرمایه‌های خارجی در حجم زیاد می‌باشد، علی‌القاعده در رقابت بین‌المللی بین کشورها برای جلب سرمایه‌های خارجی، کشوری موفقتر خواهد بود که محدودیتهایش در حداقل ممکن و مشوقهایش در موقعیت خوبی قرار داشته باشد. البته وجود زمینه‌های مساعد اقتصادی و اجتماعی عامل مهم دیگری است که سرمایه‌گذاران خارجی به موازات مشوقها به آنها توجه خواهند داشت.

مشوقهای کشورها، بعضی منطقه‌ای و با اختصاص مناطق ویژه‌ای در کشور تحت عناوینی از قبیل مناطق ویژه اقتصادی، مناطق آزاد و تجاری یا مناطق پردازش صادرات اعمال می‌گردد.

شیوه دیگر اعمال مشوقها نسبت به سرمایه‌گذارهای خارجی، در نظر گرفتن حمایتهای قانونی و یا

1- Capital Investment Coordinating Board

2- Investment Commission

3- Campbell, Op.Cit, Taiwan-19

4- UNCTAD, Op.Cit. p.306

اعطای تسهیلات ویژه برای صاحبان خارجی این گونه سرمایه‌هاست. وضع قوانین و مقررات جامع و واضح در مورد سرمایه‌گذاری خارجی اولین و بلکه مهمترین اقدام در این زمینه می‌تواند محسوب شود. زیرا هر گونه حمایت و تضمینات مشوقی تنها در قالب این گونه قوانین و مقررات می‌تواند تجلی داشته باشد.

بعضی از کشورها به منظور جلب سرمایه‌های خارجی به جای شیوه اعطای تسهیلات قانونی به سرمایه‌گذاران خارجی، از جمله تخفیف یا معافیت‌های مالیاتی، سعی نموده‌اند با اصلاح کل نظام اقتصادی خود، زمینه‌های بالفعل برای جلب سرمایه‌های خارجی را فراهم سازند.^(۱)

۳- نکاتی در مورد مقررات سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

همانگونه که قبلاً اشاره شد، یکی از اولین و شاید مهمترین اقدامات کشورها در پذیرش سرمایه‌های خارجی، تدوین قوانین و مقررات منسجم و واضح در این ارتباط و مروری بر عملکرد کشورها در زمینه جذب سرمایه‌های خارجی، حاکی از عنایت خاص آنها به این موضوع است. به عنوان نمونه کشور چین را باید موفقترین کشور در جلب سرمایه‌های خارجی طی دهه اخیر دانست که از مدتها قبل مجموعه‌ای از قوانین و مقررات پیرامون سرمایه‌گذاری خارجی و موضوعات مرتبط با آن را به تصویب رسانده است. بین کشورهای منطقه نیز می‌توان جمهوری قزاقستان را مثال زد که ظرف یک سال از اعلام استقلال، قانون تشکیل و فعالیت شرکتهای با سرمایه خارجی را در سال ۱۹۹۲ میلادی به تصویب رسانده است. در کشور ما در حال حاضر قانون مربوط به جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی (مصوب ۱۳۳۴ با اصلاح مواد دو و هفت آن در سال ۱۳۴۹) و آیین‌نامه اجرایی آن (مصوب ۱۳۳۵) مقررات اصلی در مورد سرمایه‌گذاری خارجی در کشور را تشکیل می‌دهد. موادی از قوانین ثبت شرکتها و قانون مالیاتهای مستقیم و آیین‌نامه اجرایی بند الف ماده ۱۰۷ قانون مالیاتهای مستقیم نیز به بعضی از موضوعات مربوط به شرکتهای خارجی اختصاص یافته است.^(۲) نظر به این که قانون اصلی مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی در ایران مربوط به ۴۰ سال قبل بوده و جوابگوی مقتضیات زمان حاضر نیست؛ و نیز مقررات اقماری مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی در ایران کامل نیست، لذا تسریع در وضع قوانین و مقررات لازم در این زمینه، ضروری به نظر می‌رسد. اگرچه سرمایه‌گذاری خارجی در بند «ه» از تبصره ۲۲ قانون برنامه دوم توسعه (مصوب ۷۳/۹/۲۰) پذیرفته شده و دولت موظف به تنظیم لوایح مربوط و ارائه آن به مجلس شورای اسلامی شده است و در حال حاضر به صورت طرح تقدیمی نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی در حال بررسی است، ولی با توجه به مباحث مطروحه قبلی نکاتی در مورد طرح مزبور به نظر می‌رسد که در زیر به اشاره می‌گردد.

۳-۱- تعیین رشته‌های دارای محدودیت برای سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

همانگونه که قبلاً اشاره شد اکثر کشورهای جهان اعم از توسعه‌یافته و در حال توسعه، در بعضی از

1- UNCTAD, Op.Cit, P.302

۲- رضا پاکدامن، راهنمای تنظیم موافقتنامه‌های سرمایه‌گذاری مشترک صنعتی در کشورهای در حال توسعه، (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، ۱۳۷۲)، بخش قوانین و مقررات ایران در مورد سرمایه‌گذاری خارجی.

رشته‌ها برای فعالیت خارجیان محدودیتهایی تعیین و اعلان می‌نمایند. به نظر می‌رسد تصریح این موضوع در قانون سرمایه‌گذاری خارجی ایران نیز بسیاری از ابهامات را مرتفع خواهد ساخت. به عنوان نمونه می‌توان با تبصره‌ای ذیل ماده چهار طرح مزبور، سرمایه‌گذاری خارجی در صنایع نظامی بانکداری و رسانه‌های جمعی (رادیو تلویزیون و مطبوعات) را منع کرد. موارد مزبور در اغلب مقررات سرمایه‌گذاری خارجی کشورها نیز مشاهده می‌گردد.

۳-۲- منظور نمودن ملاحظات سیاسی در قانون سرمایه‌گذاری خارجی ایران

ملاحظات سیاسی جزء لاینفک اقتصاد بین‌الملل است و لذا لازم به نظر می‌رسد در مورد سرمایه‌گذاری خارجی نیز در کشور مورد توجه قرار گیرد.

ماده هشت قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین (مصوب ۶۹/۲/۱۹) مقرر می‌دارد:

«هر نوع برقراری رابطه اقتصادی و تجاری و فرهنگی با کمپانی‌ها و مؤسسات و شرکت‌های وابسته به

صهیونیست در سطح جهان ممنوع می‌باشد.»

قانون تصویب قانون واحده اسلامی در مورد تحریم اسرائیل (مصوب ۷۱/۶/۲۹) نیز کاملاً به موضوع تحریم شرکت‌های صهیونیستی اختصاص یافته است. پیشنهاد می‌شود به این موضوع به صورت تبصره‌ای ذیل ماده سه طرح سرمایه‌گذاری خارجی تصریح گردد.

توسعه روابط با کشورهای مسلمان در اقصی نقاط جهان یکی از سیاست‌های خارجی کشور محسوب می‌شود و می‌تواند در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی در ایران نیز مطرح گردد. بسیاری از مسلمانان جهان به ایران با علاقه و توجه خاصی می‌نگرند و قطعاً ترجیح می‌دهند که به جای به کارگیری سرمایه‌های خود در ممالک غربی، کشور ایران را برای این موضوع انتخاب نمایند. مسلمانان مقیم کشورهای غربی، آسیای شرقی و خاورمیانه را می‌توان بهترین سرمایه‌گذاران بالقوه در ایران محسوب کرد. پیشنهاد می‌شود برای جلب بیشتر این افراد در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی، تسهیلات ویژه و برتر نسبت به سایر سرمایه‌گذاران خارجی در طرح سرمایه‌گذاری خارجی در نظر گرفته شود.

کشور چین در اجرای این شیوه موفق بوده است. در مقررات سیاست‌های ترجیحی سرمایه‌گذاری خارجی این کشور، بخشی از مقررات تحت عنوان «مقررات ترجیحی به هموطنان در هنگ کنگ، تایوان، ماکائو و چین‌های مقیم خارج از کشور» اختصاص یافته و در آن تسهیلات بیشتری برای این گروه از افراد در نظر گرفته شده است. در کشور ما نیز می‌توان شیوه مشابهی در مورد مسلمانان خارجی سرمایه‌گذار اجرا کرد.

۳-۳- مقررات سرمایه‌گذاری خارجی در مناطق آزاد ایران

طی سال ۱۳۷۳ با تصویب مجموعه‌ای از مقررات، مناطق آزاد ایران در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی و موضوعات مرتبط با آن از نظام حقوقی مستقلی برخوردار گردیدند. اگرچه «قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران» (مصوب ۷۲/۶/۷) در مواد ۲۰ و ۲۱ به اجازه ورود و خروج سرمایه و سود حاصل از فعالیتهای اقتصادی در مناطق آزاد همچنین تضمین سرمایه‌های خارجی توسط سازمان هر منطقه آزاد از طریق انعقاد قرارداد با بانکها و مؤسسه اعتباری و شرکت‌های بیمه اشاره کرده است، ولی گام اساسی در جهت قانونمندی سرمایه‌گذاری خارجی در مناطق آزاد عملاً در سال ۱۳۷۳ و با تصویب چند مورد مقررات برداشته شد که مهمترین آن «مقررات سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد تجاری - صنعتی

جمهوری اسلامی ایران» (موضوع تصویب نامه شماره ۳۳۴۳۲ رت ۲۳ ک مورخ ۷۳/۳/۱۶ هیأت وزیران) می باشد.^(۱)

ماده دو مقررات مزبور، کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی ایرانی و خارجی را مجاز به سرمایه گذاری در مناطق آزاد جمهوری اسلامی ایران دانسته است. همانگونه که در مورد طرح سرمایه گذاری خارجی نیز اشاره گردید، تصریح به ممنوعیت مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی رژیم صهیونیستی در سرمایه گذاری و هرگونه دخالت دیگر اقتصادی در مناطق آزاد، به عنوان تبصره ماده دو مفید به نظر می رسد.

در خصوص میزان مشارکت سرمایه گذاری خارجی، ماده پنج مقررات مزبور هرگونه محدودیتی را مرتفع ساخته لذا خارجیان قادر خواهند بود در صددرصد طرحها سرمایه گذاری نمایند.

نکته مهم دیگر در مورد سرمایه گذاری خارجی در مناطق آزاد ایران، مرجع رسیدگی و تصویب کننده تقاضاهاست. هیأت وزیران به موجب مصوبه ای در اسفند ۱۳۷۳، کلیه اختیارات خود ناشی از قانون مربوط به جلب و حمایت سرمایه های خارجی و آیین نامه اجرایی آن در محدوده مناطق آزاد را به کمیسیون وزرای عضو شورای عالی مناطق آزاد تفویض نمود. یکی از این اختیارات به موجب ماده دو قانون مربوط به جلب و حمایت سرمایه های خارجی، بررسی و تصویب پیشنهادهای مربوط به سرمایه گذاری خارجی و صدور اجازه نامه مخصوص است، ولی ماده شش مقررات سرمایه گذاران در مناطق آزاد، سازمان هر منطقه آزاد را مرجع رسیدگی و تصویب پیشنهادهای سرمایه گذاری اعم از داخلی و خارجی تعیین نموده، که این به نظر نویسنده، به لحاظ حساسیت موضوع سرمایه گذاری خارجی نظارت کمیسیونی مرکب از ده وزیر از ارجحیت بیشتری نسبت به سازمان هر منطقه برخوردار است.^(۲)

با توجه به طرح در شرف تصویب سرمایه گذاری خارجی، پیشنهاد می شود چنانچه مفاد مقررات مربوط به سرمایه گذاری خارجی در مناطق آزاد با کیفیت فعلی مورد تأیید مجلس شورای اسلامی است، در تصویب قانون سرمایه گذاری خارجی، به صورت ماده ای مستقل، مناطق آزاد ایران از شمول قانون مزبور مستثنی گردند.

۱- رضا، با کدامن، نظام حقوقی مناطق آزاد جمهوری اسلامی ایران (تهران: مؤسسه مطالعاتی و پژوهشهای بازرگانی) (زیر چاپ).
۲- منبع قبل